Scriitorul român: coabitare sau integrare europeană?

Mihaela COJOCARU

Românii, „prizonieri" ai culturii moderne europene

În oraşele Provinciilor Române din prima jumătate a secolului al XIX-lea (Bucureşti, Iaşi, Cernăuţi ori Chişinău) tinerii intelectuali reformatori s-au manifestat ca mesageri entuziaşti ai culturii Franţei. După înfrângerea revoluţiilor de la 1848, Parisul devine locul unde ei se retrag în aşteptarea momentului când vor putea reveni acasă, având iluzia că aici vor fi trataţi cu bunăvoinţă, graţie gesturilor de frăţietate făcute anterior prin traducerea operelor romanticilor francezi, preluarea, difuzarea şi punerea în practică a unor teze politice şi umanitare, cu deosebire cele ale „socialiştilor utopici", consacrarea unor modele de comportament şi utilizarea francezei în conversaţia de salon, ca marcă a distincţiei şi a eleganţei urbane. Numai că întâlnirea cu funcţionarii administraţiei statului francez i-a dezamăgit pe exilaţii români, mai ales atunci când unii dintre creatorii admiraţi s-au purtat cu îngâmfare şi superioritate morală[1], determinându-i să-şi înţeleagă statutul de „mărginaşi" ai Europei civilizate, de reprezentanţi ai unei culturi ignorate de istoriile medievale şi moderne ale culturii lumii. Aceeaşi umilinţă o resimte, peste un deceniu, şi adolescentul Titu Maiorescu, când este tratat cu infatuare de colegii de la Theresianum, descendenţi ai nobilii germane, „scăpătate". Învăţăcelul român notează în jurnalul său, la 1 martie 1857, o frază citată adesea: „Am să le arăt eu măgarilor de vienezi ce înseamnă un român"[2]. În ultimul deceniu al secolului romantic un alt creator român, filofrancez, trăieşte aceleaşi deziluzii cu ale mai vârstnicilor paşoptişti. Retras în Franţa, după nefericita epigramă antieminesciană, Al. Macedonski aspiră la recunoaşterea valorii operei sale în Occident. Obligat să-şi recunoască eşecul ambiţiilor artistice, el revine în ţară şi pentru ca, în finalul existenţei, să devină magistrul tinerilor bucureşteni, aspiranţi la poezie, iar critica literară să îl declare un inovator în lirica autohtonă de inspiraţie franceză.

Şi în secolul XX Franţa, cu deosebire Parisul, primeşte cu ospitalitate mai multe valuri de „înstrăinaţi" români. Între aceştia, o condiţie aparte o au scriitoarele române aristocrate, care se bucură de o primire binevoitoare, textele lor beneficiind de sprijinul unor mari edituri. Prestigiul lor european nu este împărtăşit de conaţionali, care le consideră doar nişte femei răsfăţate, ale căror opere sunt

[1] I. Eliade Rădulescu notează în *Mémoires d'un proscrit* că Lamartine, ministrul afacerilor externe al Franţei l-a lăsat să aştepte multe ore în anticamera cabinetului său, iar atunci când şi-a făcut apariţia era în cămaşă de noapte şi cu bonetă pe cap. De altfel, „tribunul" revoluţiei bucureştene, fusese dezamăgit încă de la graniţă, de atitudinea vameşilor francezi, când aceştia îi desfăcuseră tocurile de la pantofi, suspectându-l de trafic de trabucuri.

[2] Titu Maiorescu, *Jurnal şi epistolar*, vol I, ediţie de Georgeta Rădulescu-Dulgheru şi Domnica Filimon, Editura Minerva, Bucureşti, 1977.

BDD-V413 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:13:51 UTC)

apreciate peste hotare în consonanţă cu strălucirea blazonului pe care îl deţin. Dacă Elena Văcărescu s-a considerat o „mesageră a spiritualităţii româneşti în Europa", scrisul ei fiind concurat de gesturi politice şi iniţiative umanitare, Martha Bibescu şi-a croit mai degrabă un destin de femeie seducătoare, primită în societatea înaltă a statelor europene, unde a jucat rolul unui agent de influenţă în favoarea intereselor statului român. Femeie inteligentă şi prozatoare talentată, în timpul exilului postbelic ea devine membră a Academiei belgiene. Unul dintre romane a stat la baza unui scenariu de film iar prozele au fost traduse în mai multe limbi. Viaţa pătimaşă şi aventuroasă a suscitat interesul mai multor biografi. Dacă Elena Văcărescu a fost percepută în Europa ca o poetă şi prozatoare româncă, iar Martha Bibescu ca o aristocrată aparţinând marilor familii europene, Ana de Noailles nu a cunoscut ţara părinţilor şi nu s-a arătat preocupată de existenţa românilor. Ea nu şi-a negat apartenenţa la familiile dinastice fanariote şi a facilitat comunicarea dintre scriitorii francezi şi cei români, integrându-se în cultura franceză mascându-şi discret originile balcanice. Scriitoarele aristocrate ale primei jumătăţi de secol XX nu au ezitat în a coabita (Elena Văcărescu) sau în se a integra (Martha Bibescu şi Ana de Noilles) în cultura europeană, fără ca semnificaţiile româneşti ale creaţiilor lor să fie diminuate.

Dacă operele aristocratelor scriitoare şi-au găsit loc în literatura franceză, creaţiile autorilor bărbaţi au avut de străbătut un drum cu multe piedici. Abia generaţia diasporei postbelice are şansa recunoaşterii lucrărilor lor şi al coabitării sau integrării în cultura europeană şi universală. Cariere literare internaţionale şi-au construit mai mulţi scriitori afirmaţi în ţară după Unirea de la 1 Decembrie 1918. Eugen Ionescu este cunoscut ca autor de texte dramatice realizate în maniera teatrului absurd, unde valorifică tradiţia monologului şi a dialogului caragialian. Mircea Eliade, constatând absenţa vreunui interes pentru versiunile traduse ale beletristicii sale în Franţa, se dedică studiului istoriei religiilor, îmbrăţişând o carieră de universitar, de savant iniţiator al unui nou domeniu al cunoaşterii. Emil Cioran îşi asumă condiţia de student întârziat, îşi reneagă originile şi se proclamă în final de viaţă filozof francez. Un român mai fericit din punctul de vedere al recunoaşterii valorii prozei este Vintilă Horia, care primeşte în anul 1960 premiul Goncourt pentru romanul *Dumnezeu s-a născut în exil*. Contestat de conaţionali pentru activitatea legionară şi antisemită din adolescenţă şi prima tinereţe, el nu se prezintă la ceremonia de atribuire a premiilor, răuvoitorii întunecând un moment de recunoaştere a valorii creaţiei autorului român în afara graniţelor. Pentru scriitorii convişi că exilul este o formă de supravieţuire în afara sistemului totalitar şi care se bucuraseră acasă de recunoaştere (Petre Dumitriu, Dumitru Ţepeneag, Mircea Iorgulescu etc.) condiţia de creator rătăcit în mulţimea de condeieri care aşteaptă laurii criticii şi ai publicului francez este dureroasă. Puţini reuşesc să-şi continue activitatea scriitoricească reorientându-şi temele şi remodelându-şi stilul, cu dorinţa de a fi accesibili cititorului european.

Între scriitorii care părăsesc România în deceniul opt al secolului trecut se află şi Paul Goma, unicul creator român primit cu generozitate de critica europeană, ce descoperă în proza lui aspecte similare cu cele ale dizidentului rus Soljeniţân. Numit

BDD-V413 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:13:51 UTC)

cu maliţiozitate de confraţi un „Soljeniţân mai mic”[3] el şi-a asumat cu încrâncenare statutul de apatrid. Drama scriitorului se datorează originii basarabene şi timpului când s-a născut. Apariţia în această lume s-a aflat sub semnul nenorocului: primii ani ai copilăriei îi petrece în ţinutul Orheiului ce aparţinea, la acea dată, României, iar părinţii, învăţători originari de dincolo de Prut aveau conştiinţa apostolatului. Prozatorul mărturiseşte adesea că a suferit „de Basarabia” din clipa în care a „aflat” şi a „ţinut minte ce e durerea”, boală nevindecată nici la senectute şi ale cărei simptome sunt ilustrate în opera artistică. În anii celui de-al Doilea Război Mondial, băiatul se maturizează rapid, intuind drama părinţilor şi a majorităţii românilor basarabeni: tatăl este trimis în lagăr după reanexarea Basarabiei de către URSS, absenţa lui îndelungată determinând-o pe mamă să împlinească ritualul trecerii în cealaltă lume. Cel dispărut revine pe neaşteptate şi se hotărăşte cu mare greutate să fugă din calea ocupanţilor sovietici, fiind ataşat de şcoala zidită împreună cu sătenii din Mana şi de puţinele obiecte ale gospodăriei sale[4]. Atunci când familia Goma reuşeşte să ajungă în România şi să se stabilească în satul Buia din Transilvania părinţii sunt denunţaţi autorităţilor de ocupaţie chiar de consăteni. Perspectiva unei expulzări în URSS însemna pentru românii ce refuzau să-şi renege limba maternă şi strămoşii o condamnare la moarte. Băiatul înţelege încă din prima copilărie că românii din „Ţara mamă” sunt departe de a corespunde aşteptărilor „fraţilor” de peste Prut. Basarabeanul, neîncrezător în regimul comunist totalitar, intră în atenţia securităţii pentru opiniile sale. Incomod pentru autorităţile anilor ’70 ce descoperă primirea generoasă de către presa occidentală a operelor sale, el primeşte un paşaport şi o viză pentru Franţa. În Paris, Paul Goma se afirmă ca un luptător pentru libertatea românilor de sub tutela totalitarismului sovietic. Aici scriitorul apatrid ajunge să proclame adeziunea la limba română, singura „patrie” ce nu l-a dezamăgit vreodată. Şi după schimbările politice de după 1990, Paul Goma refuză să viziteze România sau Republica Moldova, protestând astfel faţă de reprezentanţii nomenclaturii comuniste, aflaţi încă la putere, fiind convins că în statele fostului lagăr comunist nu s-a schimbat nimic. Temele preferate ale operei sale se regăsesc în romane de ficţiune, jurnale şi memorii, pamflete şi articole de presă dedicate unor evenimente majore din Europa ori din lumea largă. Puţin cunoscut de către români, puţin citit de basarabenii pe care îi iubeşte necondiţionat, Paul Goma este un exemplu de scriitor român ce coabitează în Europa Occidentală, încercând să o convingă de adevărul istoriei românităţii, în lumina documentelor autohtone, şi nu în varianta prezentă în atlasele şi în istoriile universale, rezultată din opiniile unor documente partinice şi subiective, aparţinând vecinilor imperiali (otomani, unguri, polonezi, ucraineni sau ruşi). El proiectează în opera sa o „ţară” mult mai atrăgătoare

[3] Marian Popa, *Istoria literaturii române de azi pe mâine*, Fundaţia Luceafărul, Bucureşti, 2001, vol II, cap. *Nu numai un mic Soljeniţân român: Paul Goma*, p. 726-731.

[4] Paul Goma, *Din calidor*, Polirom, Iaşi, 2004. În acest roman al copilăriei traumatizate de război, tatăl îi mărturiseşte fiului că „de mult te lipseşti cu mai puţină strângere de inimă decât de puţin. Când ai mult de pierdut, îţi permiţi să pierzi – ai de unde”. Cauza condiţiei tragice a românilor dintre Prut şi Nistru se datorează, în opinia naratorului adult, politicienilor regăţeni care au ajutat Basarabia „nu după nevoile ei, ci după aranjamentele lor necinstite”. Basarabenii aşteptaseră „căldură, frăţietate, ajutor – primiseră „picioare-n cur de la jandarm, jupuială de la perceptor, suduială de la intelectualii regăţeni, cei ajunşi la sate mai analfabeţi decât bieţii localnici”.

BDD-V413 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:13:51 UTC)

decât cea de care s-a despărțit cu patru decenii în urmă, legătura dintre realitate şi ficțiune fiind stabilită cu ajutorul cuvântului scris. Paul Goma asemenea lui Ion Creangă transcrie o vorbire colocvială, pe care o atribuie săteanului basarabean.

Copilăria unui „boț de humă" din Codrii Orheiului

Din calidor[5] este romanul lui Paul Goma cel mai citit şi cel mai editat, în versiuni franceze, engleze sau româneşti[6], apărute în diverse țări. El şi-a revizuit versiunea inițială, redactată în anul 1983. Dacă financiar creatorul nu a fost răsplătit, din punctul de vedere artistic succesul este recunoscut până şi de dușmanii înverşunați. Nu numai în literatura universală Paul Goma a găsit o nesfârşită suită de capodopere ale romanului copilăriei, ci şi în literatura română, cu deosebire în Moldova. În acest roman al copilăriei se regăsesc tonalități lirice, judecăți maliționse şi opinii sarcastice cu privire la spectacolul lumii, descoperit de eroul copil din pridvorul locuinței părinteşti din Mana. Băiatul de cinci ani priveşte din calidor[7] la ipostazele egoiste şi uneori degradante ale umanității în timp de război, simțindu-se protejat numai în spațiul pe care îl consideră „buricul pământului", „ […] Toate pleacă de acolo, toate mi se întorc, după largi ocoluri, perfect rotunde, după definitive dusuri – atunci şi acolo"[8]. Naratorul copil este martor al arestării tatălui în ianuarie 1941, al revenirii acestuia acasă precum şi la refugiul întregii familii după instalarea sovieticilor în Moldova de peste Prut. În acest răstimp, protagonistul istoriei despre o copilărie „furată" are de traversat mai multe experiențe dramatice: cea de copil iubit de părinții învățători, cea de „orfănel" şi cea de refugiat. La vârsta iubirii inocente, sufletul copilului vibrează la drama comunității din care face parte şi îşi hrăneşte curiozitățile vârstei atribuind realității semnificații fanteziste. Băiatul este ocrotit de cei doi zei: mama, de care se teme şi pe care o respectă, la vârsta lui fragedă ajungând să o şi apere şi tatăl, mai mult absent şi devotat ctitoriilor sale, şcoala din Mana şi gospodăria familiei. Din această cauză, acestuia i se reproşează gesturile ce pun în pericol siguranța soției şi a copilului, ataşamentul față de misiunea sa de apostol al sătenilor din Mana. Rațional, cunoscător al istoriei româneşti şi ancorat în realitatea de zi cu zi a mănenilor, tatăl ilustrează modelul uman al intelectualului modest şi onest de la sat: el zideşte prima şcoală şi familiarizează pe copii cu literele latine şi cu limba română scrisă. Mana are o istorie îndelungată, cercetată şi aşternută pe hârtie de mama eroului povestitor. Consemnat încă din timpul lui Petru I Muşat, satul rămăsese fără localnici ca urmare a unei

[5] Pentru analiza de text am apelat la Paul Goma, *Din calidor, o copilărie basarabeană*, roman, ediția a II a, Polirom, 2004.

[6] Romanul *Din calidor* a fost publicat în franceză în anul 1987. Anul următor, la editura lui Ion Solacolu, a apărut o versiune facsimilată după originalul autorului, pentru ca în 1990 să se publice în Londra versiunea engleză, sub titlul *My Childhood at the Gates of Unrest.* În România şi în Moldova, cartea lui P. Goma a fost reeditată de trei ori de către editurile Albatros (1990), Biblioteca Basarabiei (1995), Polirom (2004).

[7] *Calidor* este un termen dialectal, o deformare a francezului *corridoire* la care basarabenii acced prin filieră rusă. Părinții eroului, cu deosebire mama, atribuie acestui cuvânt o etimologie fantezistă: *calidor* ar semnifica un dor frumos, din grecescul *Kali* şi românescul *dor*. Tatăl, ancorat în realitatea imediată, dă crezare învățăturilor dobândite în anii studenției când profesorii demonstraseră că acest cuvânt era preluat de către basarabeni de la ruşi, care la rândul lor îl împrumutaseră de la francezi.

[8] Paul Goma, *Din calidor*, ed. cit., p. 5.

BDD-V413 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:13:51 UTC)

decizii aberante a autorităților ruse de ocupație. Acestea oferiseră pământurile localnicilor unui italian, sătenii devenind robi pe moşiile acestuia. Pierderea libertății îi determinase pe localnici să părăsească peste noapte satul, noul proprietar fiind obligat să aducă venetici din toate colțurile imperiului țarist. Spre surpriza mamei, care identificase originea străină a consătenilor, aceştia adoptaseră româna, renunțând la limbile materne. Mănenii sunt mai degrabă delăsători şi îşi lăsă casele şi gospodăriile în paragină, înălțând în schimb prepeleacuri cu mai multe nivele, unde îşi petrec timpul păzindu-şi harbujii. Tatăl schițează un portret sumar al rusului contestându-i aşa zisa bunătate[9]. După Dictatul ruso-german, şcoala din Mana, asemenea tuturor şcolilor din Basarabia, ajunge ținta siguranței sovietice. Percheziția angajaților acesteia avea două obiective: găsirea şi arderea steagului românesc şi confiscarea cărților tipărite în litere latine. Cel însărcinat cu această misiune este un fost elev leneş, devenit acum spaima consătenilor. Sapşa, zelos în căutările lui, nu se sfieşte a-şi lovi fostul dascăl. Atunci când sunt arse cărțile „burgheze" în curtea şcolii, învățătorul strigă „Trăiască Gutenberg!", avertizându-i pe anchetatori că tiparnița confecționată de acesta permite retipărirea oricărei cărți distruse. Cum Sapşa nu ştia cine este Gutenberg, iar fostul lui protector în NKVD, Goldenberg, fusese acuzat de trădare, el crede că învățătorul face aluzie la acest aspect întunecat al vieții lui. De aceea, el îl pedepseşte pe învățător pentru nesupunere, după care îl duce în oraş pentru a fi închis într-un lagăr pentru românii naționalişti. Întâmplarea relatată cu umor amar ilustrează distanța dintre ruşii sovietici, înregimentați în serviciile de siguranță ale statului, inculți şi brutali, şi oamenii pe care îi îngenuncheau, deportau şi exterminau. În afara raporturilor dintre călăi şi victimele lor, incidentul înfierează aparatul de represiune sovietic, ai cărui membri sunt persoane fără personalitate şi cu o educație superficială, pradă facilă a intrigilor politice şi a conspirațiilor interne. Odiseea revenirii şi a plecării armatei române în Mana coincide cu primul refugiu al băiatului şi al mamei în pădurile dimprejur. Împreună cu sătenii, copilul narator este martorul unor scene pe care nu le cuprinsese cu privirea din calidorul locuinței părinteşti. Cele mai frecvente întâmplări sunt de natură erotică, oamenii renunțând la convenințe pentru a trăi senzorial momentele de panică. Eroul intuieşte în această stare de dezlănțuire a simțurilor diferența dintre sexe şi se simte atras de prezențele feminine aflate în preajmă. În afara părinților, copilul se ataşează de moş Iacob, cioplitor în lemn şi pescar, care îl învață a descifra tainele naturii. Împreună cu soția lui, Domnica, moş Iacob se substituie bunicilor pe care băiatul nu îi cunoaşte şi care nu sunt reținuți de memoria lui involuntară. Acest bătrân hâtru este exemplul basarabeanului care se apleacă sub vremurile potrivnice, înzestrat cu o morală cameleonică. El doreşte să fie în armonie cu natura, istoria cu nesfârşitele capcane rămânând pentru el o enigmă ce nu merită a fi nedescifrată[10].

[9] Paul Goma, *Din calidor*, op. cit.: „Dar nu-i rus dacă, înainte de a-ți băga cuțitul în dos, nu te pupă pe față şi nu-ți explică, în cinci volume, de ce-i el, bietul, silit să poarte când război, când pace, să fie blenduit, când la crimă, când la pedeapsă – asta-i viața, acesta-i destinul, bietul rus".

[10] Paul Goma, *op. cit*. În finalul capitolului *Nu mai sunt orfan [...]*, în care se relatează odiseea tatălui în lagărele sovietice şi apoi peregrinarea în România unde autoritățile sunt neprietenoase cu românii basarabeni, naratorul exclamă cinic: „[...] Românul are şapte vieți (în pieptu-i de aramă): oricât l-ar strivi strivitorii, el nu mişcă, nu crâcneşte – astfel supraviețuieşte el, Românul", p. 189. Moş Iacob

BDD-V413 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:13:51 UTC)

Un roman aparent autobiografic, asemenea *Amintirilor din copilărie* de Ion Creangă, narațiunea lui Paul Goma reconstituie un timp, un spațiu şi o serie de personaje cu valoare de simbol pentru Basarabia anilor ’40. Dacă *Amintirile* se încheie cu despărțirea definitivă a protagonistului-narator de familie şi de sat, iar în finalul volumului I din *Moromeții*, eroul copil Niculae porneşte la şcoală împreună cu tatăl său, în *Din calidor* sfârşitul romanului îl prezintă pe micul basarabean încercând să doarmă pe jos în cancelaria satului din Transilvania. Somnul celor doi refugiați basarabeni îi ajuta să uite pentru câteva ore statutul de refugiat, ce le-a fost atribuit în Țara românilor, pe care părinții o slujiseră cu devotament dincolo de Prut. Refuzul copilului de a se acomoda cu noua lui identitate se transformă în timp într-o luptă încrâncenată de a-şi cuceri dreptul la libertate şi la opinie personală. Neacceptarea farselor nedrepte ale istoriei este ilustrată de strigătele disperate ale băiatului de cinci ani: „Eu nu vreau refugiat, adică culcat pe jos, în cancelarie, pentuneric şi, în plus, lung de foame!”.

„Traista de cerşetor” a lui Paul Goma

Atent la opiniile cititorilor, care cred a descoperi în opera lui de ficțiune aspecte biografice, Paul Goma începe să scrie şi să publice jurnale, inserându-se în seria largă de diarişti[11] anticomunişti, antiruşi şi antiterorişti ai ultimei jumătăți de secol. Însemnările lui zilnice, ce consemnează evenimentele din cuprinsul unui an, descoperă o nouă ipostază intelectuală a diaristului. La această activitate, cibernetica şi comunicarea online îl ajută mult, astfel încât informațiile la care se fac referiri în memorii sunt simultane cu momentul comentării lor, chiar dacă ele se petrec în cele mai îndepărtate locuri ale lumii. Paul Goma îşi ilustrează în aceste scrieri concepția cu privire la diaristică, preluând o serie de forme şi imagini literare. În consemnările despre viața sa şi a familiei se recunoaşte pana lui Titu Maiorescu iar portretele – caricaturi ale unor confrați, amintesc de pamfletele lui I. Eliade Rădulescu, D. Bolintineanu şi T Arghezi. Jurnalul[12] avut în vedere în această comunicare a fost publicat în România în anul 2007 şi evocă evenimente şi impresii din anul 2004. Autorul consideră că jurnalul este o „cârjă” bună şi utilă a unui scriitor aflat în faza de diminuare a memoriei, istoria unui „povestaş”, a unui „textilist” ce îşi consemnează „trăitul” uşurându-se astfel de povară. El crede a avea un destin similar cu evreul rătăcitor ori cu palestianul, „localnic fără loc”, „un căsean fără casă”, deoarece războiul şi comunismul i-au lăsat întregi numai amintirile. În afara prezentării cu discreție a soției şi a băiatului său, jurnalul din 2004 are în prim-plan lumea românilor, atât cea din diasporă cât şi cea de acasă, proiectată pe fundalul evenimentelor politice, militare, economice şi culturale la nivel planetar. Diaristul este conectat la zbaterea lumii în care trăieşte şi, în pofida izolării pariziene, el

şi filozofia lui despre supraviețuire a fost atribuită unui alt erou al prozei contemporane basarabene, lui Onache Cărăbuş, protagonistul romanului *Povara bunătății noastre* de Ion Druță.

[11] Eugen Simion, *Ficțiunea jurnalului literar*, I-III vol, Editura Univers enciclopedic, 2002. În primul volum criticul analizează poetica jurnalului, în cel de-al doilea el comentează câteva jurnale din literatura universală, pentru ca în volumul al treilea să selecteze câteva jurnale ale unor autori români pentru analiză şi comentariu critic. Jurnalele lui P. Goma nu au reținut atenția autorului acestei lucrări de poetică.

[12] Paul Goma, *Jurnal 2004*, Editura Anamarol, 2007.

BDD-V413 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:13:51 UTC)

discerne evenimentele semnificative şi comentează crizele ivite în diverse colţuri ale planetei. În opinia sa destinul umanităţii se află la discreţia unor puteri „teroriste" (SUA şi preşedintele Bush, Israelul şi Sharon, Rusia şi fostul KGB, China şi capitalismul ei pseudocomunist) ale căror decizii influenţează soarta fiecărui individ din lume, cu deosebire a celor ieşiţi de curând din „groapa comună a Lagărului rusesc". El se consideră un cetăţean implicat în problemele cetăţii sale: românimea şi lumea ei literară, Franţa şi liderii ei politici, culturali ori economici, magnaţii lumii ce pot agrava sau diminua efectele diverselor crize umanitare. Asemenea lui D. Cantemir în *Istoria ieroglifică*, diaristul îşi încondeiază colegii de breaslă literară, ilustrându-le impostura, agoniseala materială obţinută pe căi oculte, funcţiile şi posturile bine plătite de la bugetul statului. El îi etichetează „mai mizerabili", „mai gloduroşi", „mai canalieri", „mai cătunali" decât în anii tinereţii. După ce constată că acuzaţiile lui au început să provoace „urticarii" în „câmpul agricultural românesc", el acuză pe „romancieroiul" Augustin Buzura, „securizat" de mult timp şi susţinut de liderii ideologiei oficiale. Acestuia îi reproşează „limbământul" publicat în anii '70 la adresa „Ceauşescului", cât şi articolul *Fără violenţă*, apărut în anul 1990, graţie căruia ar fi obţinut directoratul Fundaţiei Culturale Române. Această „sinecură" i-ar fi permis, în opinia lui P. Goma, să-şi plătească intervenţii medicale costisitoare în SUA şi să-şi trimită apropiaţii în posturi în afara graniţelor ţării. Un alt personaj caricaturizat este CT Popescu, un „hibrid", „noroios", „blăştinos", ziarist mediatizat şi răsfăţat de guvernele postdecembriste. Lui nu-i iartă „neinformarea", „obrăznicia" şi „trivialitatea" ilustrată în articolul *Gomora*, publicat în anul 1995. Şi alţi colegi întru litere sunt etichetaţi de diarist cu ajutorul unor termeni satirici: Gafiţa *Nuimomentul*, Valentin *Sinistru*,, Alex Ştefănescu *Amoebosul*, L. Pintilie regizor *Genian* etc.

Suferinţa „de Basarabia"

Rezultată dintr-o presupusă poveste a vieţii unui om, greu de inserat în vreo specie narativă, această carte este în opinia autorului o *Facere*, un al „doisprezecelea copil". Ideea principală a volumului *Basarabia*[13] este cuprinsă în mărturisirea reluată adesea în paginile cărţii: „Am suferit de Basarabia din clipa în care am aflat şi am ţinut minte ce e durerea [...]". Cu subtitlul *O zi din viaţa unui Afgan din Basarabia*, eseul evocă starea românilor după căderea oficială a regimurilor totalitare. Prozatorul cu un destin similar al unui Afgan din Basarabia îşi îndreaptă atenţia către autorii-de-cărţi din epoca regimului totalitar, deveniţi peste noapte revoluţionari, eroi „continentali" şi chiar „planetari". Vizitele lor în Franţa, simpatia străinătăţii faţă de condiţia lor „nefericită", îl determină să reamintească servilismul de care au dat dovadă faţă de oficialităţile comuniste, acum renegate. Eseistul nu le poate ierta confraţilor graba în a-l blama, modul cum îl denunţaseră în şedinţele Uniunii Scriitorilor şi îşi clamaseră indignarea faţă de nesupunerea sa. Dacă în primele zile ale anului 1990, toţi aceşti patrioţi „de ocazie" păreau descumpăniţi şi aşteptau să înţeleagă ce se petrece în ţară, disociindu-se de laşităţile lor anterioare, în scurt timp ei încep să se proclame „victime" ale sistemului totalitar, „rezistenţi pe

[13] Paul Goma, *Basarabia*, roman, Editura Jurnalul literar, 2001.

BDD-V413 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:13:51 UTC)

baricadele" comunismului din România. Autorul, fidel proverbului românesc „Uita-ți-s-ar numele! ", îi satirizează pentru inconsecvența morală pe unii dintre colegi de breaslă şi îi ignoră pe ticăloşi, identificați în prietenii trădători şi securiştii ce îl urmăriseră în țară. Preocupat a evoca nu numai viața lui de refugiat în România, scriitorul evocă teroarea instaurată de sovietici în Basarabia după cel de-al Doilea Război Mondial, pedepsirea cu bestialiate a românilor din Moldova ce refuzau a-şi renega limba maternă şi strămoşii. Înfometarea, cotele uriaşe, deportarea celor ce se opuneau regimului sovietic au condamnat la moarte aproape jumătate de milion de basarabeni. Destinul aşa-zisului afgan trăitor în Basarabia îi oferă naratorului prilejul rememorării bunicului dinspre tată, Chiril Goma, trimis să lupte pentru Imperiul Țarist. Nevorbitor de limba rusă, asemenea majorității românilor din satele aflate între Prut şi Nistru, el îşi conservase limba maternă, credința şi tradițiile. După 1945 rusificarea a devenit mai eficientă la sate datorită radioului şi televizorului, românii îndepărtându-se de limba maternă şi pentru că în şcoli se preda numai în limba oficială a URSS. Nu numai bunicul fusese victimă a intereselor militare ale Imperiului Rus, ci şi tatăl, internat în anul 1941 într-un lagăr. Absența oricăror informații cu privire la soarta sa o determinase pe soție să împlinească ritualul de trecere în cealaltă lume.

Basarabia subliniază dorul de țară, „starea de vibrație" în care intră inima celui condamnat la un veşnic refugiu, la auzul vreunei întâmplări atribuite alor săi. Pentru a demonstra că dragostea lui are rădăcini durabile, sunt inserate informații detaliate despre istoria antică, medievală şi modernă a locuitorilor din teritoriile dintre Prut şi Nistru. În continuarea tradiției inaugurate de B.P Hasdeu, ce insera în lucrările sale de ficțiune dezbateri etimologice, şi autorul eseului despre iubirea de țară şi de neam îşi etalează cunoştințele cu privire la originea şi semnificația termenilor: Moldova, Orhei, Basarabia etc. Statuarea în cuprinsul Ucrainei a unei noi formațiuni statale numită RSS Moldovenească, dată spre organizare lui C Rakovski, mentorul din tinerețe al lui P. Istrati, avea menirea să creeze confuzie cu privire la originea şi limba românilor basarabeni. Sovieticii au inventat mai multe enclave ruseşti pe teritorii aparținând altor popoare, declarându-se apărători benevoli şi dezinteresați ai acestora. În continuarea lecției de istorie despre limba română sunt incluse observațiile despre *Lexiconul Humanitas*, autoarea fiind acuzată de „neştiism", nelaobiectivism", „habarnamism" şi de rea intenție pentru că nu a inserat în *Addenda* autori anticomunişti reprezentativi. Intențiile Ecaterinei a II-a Rusiei de a ctitori pe malul Mării Negre un oraş tot atât de frumos ca şi Marseille şi atribuirea unei asemenea sarcini francezului Richelieu este în esență o manipulare geografică şi politică, similară cu cea a *Lexiconului Humanitas*. Oraşului Odesa, construit în Peninsula Crimeea la dorința țarinei ca port la Marea Neagră, i se atribuie numele unei vechi cetăți antice, aflate însă pe malul bulgar, între Burgas şi Varna. Românii, în opinia autorului, nu au vocația martirajului, dovadă fiind creştinarea lor paşnică. Prezența pe teritoriile de la nord de Dunăre a legiunilor romane, unde erau înrolați macedoneni şi palestinieni, deja familiarizați cu noua religie, a ajutat pe autohtoni să cunoască încă din timpurile apostolice învățăturile *Noului Testament*. Eseistul consideră că românii ardeleni nu au fost oneşti în raporturile lor cu românii de dincolo de Prut, aducându-l ca exemplu pe liderul național-țărănist C. Coposu care ar fi refuzat propunerile acestora, după căderea regimului totalitar, apreciind că nu

BDD-V413 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:13:51 UTC)

ţara nu mai are nevoie de încă „patru milioane de minoritari", afirmaţie ce îi dezvăluia credinţa că basarabenii sunt de fapt ruşi sau pe deplin rusificaţi. Tratatul cu Ucraina este considerat o trădare de ţară, asemănătoare cu acceptatea Dictatului ruso-german în vara anului 1940. Destinul unui alt basarabean, C. Stere, răstignit de clasa politică dâmboviţeană, îl fac pe narator să recunoască: „Eu nu am decât o ţară, Basarabia, care nu mai există decât în cărţile mele".

Dacă în celelalte lucrări ale sale, Paul Goma nu a făcut un portret colectiv, negativ, al conaţionalilor săi, în *Basarabia* el introduce un articol, *Să fie interzis electoratul*, unde afirmă că „Românul doarme tot timpul pe el, din când în când sare din somn şi se năpusteşte ba la revoluţie; ba la bătut studenţi, ba la semnat tratate cu Ucraina [...]". Adormirea lui este consecinţa faptului că acest popor a supravieţuit fără sfătuitori, fără învăţători, deoarece invadatorii i-au omorât păstorii, conştiinţele naţiei. Somnolenţa românilor permite afişarea unui oportunism păgubos de către cei consideraţia fi directorii de conştiinţe ai oricărui neam, deoarece pentru a supravieţui regimului totalitar clerul s-a vândut securităţii iar educatorii au devenit o castă pălăvrăgitoare.

Conştient că proza sa este considerată didactică, poluată de multă istorie, rezumându-se uneori la un monolog despre prezenţa românilor în istorie, Paul Goma propune în *Basarabia* un eseu despre dorul după o patrie ideală, ca suferinţă asumată şi nevindecabilă. Pentru a-şi convinge cititorii, autorul apelează la diverse documente, pe care le reproduce în lucrările sale: tratate politice, declaraţii oficiale, articole de presă, confesiuni, statistici etc. Cu toate că vieţuieşte în Paris de trei decenii, el refuză atât integrarea cât şi coabitarea în spaţiul cultural european obligându-şi cititorii să-i înţeleagă condiţia de român *mărginaş*[14], de literat ce aduce în scrisul său particularităţile spiritualităţii basarabene, manifestate în aromele „moldovene", pitoreşti, metaforice şi expresive.

Bibliografie

Goma 2001: Paul Goma, *Basarabia*, roman, Editura Jurnalul literar, 2001

Goma 2004: Paul Goma, *Din calidor, o copilărie basarabeană*, roman, ediţia a II.a, Polirom, 2004

Goma 2007: Paul Goma, *Jurnal 2004*, Editura Anamarol, 2007

Popa 2002: Marian Popa, *Literatura română de azi pe mâine*, vol. 1-2, Fundaţia Luceafărul. 2002

Simion 2002: Eugen Simion, *Ficţiunea jurnalului literar*, I-III vol, Editura Univers enciclopedic, 2002

XXX, *Dicţionarul general al literaturii române,* coordonat de Eugen Simion, vol I-VI, Editura Univers enciclopedic, Bucureşti, 2002-2007

[14] Am împrumutat acest epitet de la Mihai Cimpoi, care în O *istorie deschisă a literaturii române din Basarabia* atribuie această sintagmă culturii române dintre Prut şi Nistru.

BDD-V413 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:13:51 UTC)

Cohabitation ou intégration artistique?

La culture des Roumains du Nord du Danube a suivi dans les temps modernes les manifestations artistiques des pays européens: La France, L'Allemagne, La Grande Bretagne etc. Fascinés par les modèles des cultures occidentales, nous sommes revennus au milieu du XIX-ème siècle aux sources anciennes. L'intégration de la Roumanie dans le système politique soviétique à la fin de la Guerre antifasciste a stoppé l'éffort d'intégration occidentale de notre culture, obligée maintenant à respecter les ordres venus de Moscou. La chute du communisme a permis un nouveau dialogue avec l'Europe et la reconsidération des oeuvres de nos écrivains, établis de plusieurs décennies en France. A la fin des années '90 beaucoup d'entre eux sont déjà intégrés dans la culture européenne, quelques uns en attendent le retour à leur maisons. Parmis eux il y a Paul Goma, originaire de Béssarabie. Son oeuvre este un miroir de la résistence anticommuniste et un témoin de la souffrance de sa région natale et ses concitoyens après l'annexion à l'Empire Russe. Ecrite sous diverses formes, des mémoires fictives qui reproduisent la réalité immédiate, des romans présentant la vie d'un héros dans son enfance et sa jeunesse, des essais sur la condition des Roumains, la prose de Paul Goma attend encore ses lecteurs, surtout ceux de Béssarabie. Sa condition de réfugié l'oblige à conserver, à tout prix, son identité ethnique, en aspirant que son oeuvre soit perçu par l'Occident comme une contribution spirituelle roumaine à la culture universelle.

En refusant l'intégration ou la cohabitation avec la culture française, son oeuvre offre l'exemple d'un nouveau rapport, imposé par le statut d'apatride, celui de réfugié.

Ploieşti, România

BDD-V413 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:13:51 UTC)